

Nyelvi korpusztervezés

Rezümé

A nyelvi korpusztervezés fő feladata a nyelvi elemek vizsgálata és szükség szerinti módosítása a sztenderdizáció szolgálatában. Kétnyelvű közösségekben megváltozik a sztenderdhez való viszony, hiszen több nyelvi norma érvényesül egy nyelven belül is. Ebben a helyzetben a korpusztervezés speciális jellegzetességei kerülnek felszínre.

Kulcsszavak

nyelvi tervezés, sztenderdizáció, kétnyelvű közösség, explicit és implicit norma, nyelvi hiány

1. Áttekintés

A korpusztervezés a nyelvi tervezés folyamatai közül azokat foglalja magába, amelyek a nyelven belüli problémákra keresnek választ, maguknak a nyelvi elemeknek vizsgálatával és módosításával foglalkozik. A korpusztervezést gyakran azonosítják a nyelvműveléssel a magyar (Herman–Imre 1987, 516–517.; Balázs 2001, 15.) és az idegen szakirodalomban is. A különbségekre többé-kevésbé Sándor (2002, 88.) hívja fel a figyelmet.

A korpusztervezés egyéb elnevezései még állapottervezés (Herman–Imre 1987), belső tervezés, illetve nyelvi mérnökség (Hamers–Blanc 311.). A korpusztervezés magában foglalja azokat a tevékenységeket, beavatkozásokat, melyek a nyelvre vonatkozó belső dinamikus folyamatokra irányulnak. Mindezek a beavatkozások lehetnek megszorítóak és alkotóak. Megszorító beavatkozásokról beszélhetünk akkor, amikor a sztenderdizáció érdekében kiiktatják a földrajzi és társadalmi variánsokat, vagy amikor „megtisztítják” a nyelvet az idegen nyelvi hatásoktól. Az alkotó beavatkozások közé sorolhatjuk az írásbeliséggel nem rendelkező nyelvek írásrendszerének kialakítását, egy-egy nyelv ortográfiai rendszerének, helyesírási rendszerének kialakítását, vagy a szókincs bővítését és modernizációját. A nyelvi tervezésen belül a korpusztervezéshez sorolhatjuk a különböző nyelvekhez kapcsolódó nyelvújítási mozgalmakat, különösképpen a 19. századi magyar nyelvújítási mozgalmat. Amellett, hogy ennek a mozgalomnak nyelvpolitikai vonatkozásai is voltak, lényeges mozzanatai a nyelv szókincsének megújítására vonatkoztak. Nyelvjárási szavak, elavult, régi szavak, valamint átalakított idegen szavak és újonnan alkotott szavak kerültek be gondos tervezés során a magyar nyelvbe. Ma kétszáz év távlatából láthatjuk csak igazán, hogy milyen mechanizmussal működik, és milyen eredményeket hozhat egy ilyenfajta nagyszabású nyelvtervezési folyamat.

A korpusztervezés egyik célja a sztenderdizáció folyamatának gördülékeny véghezvitele. Konkrét feladata a sztenderd nyelvváltozat bővítése egy olyan nyelvmodell elérésének érdekében, amely mindazoknak az elvárásoknak eleget tesz, amelyek elengedhetetlenek egy korszerű nyelv esetében. A nyelvújítás korában a francia és a német nyelv volt az, amely egyben egy magasabb színvonalú kultúrát is fémjelzett.

Neustupny modellje (Tolcsvai Nagy 1998, 258.) alapján a következő korpusztervezési mozzanatokat említhetjük meg:

- *stabilitás, kodifikáció* (például a vajdasági földrajzi nevek magyar helyesírási módjának kidolgozása és közrebocsátása)
- *művelés* (nyelvművelő cikkek, tanulmányok, kötetek közreadása)
- *kibővítés, kidolgozás* (például szakkifejezések, a hivatali, közigazgatási szókinccs megtervezése, elterjesztése)

Fishman (1998, 36.) megkülönböztet mikrotervezést, amely a nyelvi tervezés mikroanalízise például egy üzemben vagy iskolában stb.

Haugen módosított nyelvtervezési modelljében (Haugen 1998, 148.) a korpusztervezés formai feladatai között a kodifikációt, ezen belül a grafizációt, a grammatizációt és a lexikalizációt határozza meg. A korpusztervezés funkcionális feladata a kidolgozás, ezen belül pedig a terminológiai modernizáció és a stilisztikai fejlesztés helyezkedik el. Haarman (1998, 68.) A korpusztervezés szakaszait a következőképpen határozza meg: 1. Az írásrendszer tervezése: az írásrendszer kifejlesztése, illetve felülvizsgálata; 2. Egy nyelv struktúráinak és eszközeinek a tervezése:

- hangtani, grammatikai és lexikai normák kidolgozása a sztenderd nyelvváltozat számára (a sztenderd nyelv új kodifikációja és a beszélt nyelvtől való strukturális elkülönítése)
- A sztenderd változat strukturális alapjának felülvizsgálata (a létező normák reformja vagy új normák bevezetése, például egy másik nyelvjárási alpra való váltás). Tolcsvai Nagy meghatározása szerint (1996, 242.) a korpusztervezés feladatai a következők:
 1. Az új igények folyamatos kielégítése, hiányok pótlása.
 2. A határon túli „fordítások” egyeztetése a magyarországiakkal, az egységes magyar szaknyelv kialakítása.
 3. Grammatikai jellegű kérdések.

A szaknyelvi kifejezések kialakítása a szakemberek és a nyelvészek közös munkája. Fontos cél a szakkifejezések egységesítése. A nyelvtervezés jellegzetes tevékenységei valósulhatnak meg itt: a kialakítás, amely nyelvészek bevonásával történik, és az elterjesztés, amely a szakkönyvek, szakfolyóiratok révén valósul meg, elsősorban a szakterület művelői részéről.

2. A korpusztervezés magyar nyelvi vonatkozásai

A korpusztervezés a nyelvi tervezésnek az a része, amelyre mindenféle társadalomban a legkülönbözőbb nyelvi helyzetekben is szükség van. Szinte

folyamatosan áramlanak be az új jelenségek, találmányok, termékek az életünkbe. Mindezek megnevezése különböző módon történhet és történik is:

1. Amennyiben az új dolog hasonlít a már meglévők egyikére, a szóalkotás módja a jelentésbővülés (például kártya, kocsi, könyv).

2. Az idegen dolgot névvel együtt vesszük át: a) az idegen írásmódot használjuk (például: computer, file); b) kiejtés szerinti írásmódot alkalmazunk (például kompjúter, menedzser)

3. Tükörfordítás. Az elnevezést különböző nyelvi tényezők motiválhatják, például egy ismert és gyakran használt második nyelvnek a példája, gyakorlata, az elemezhető szerkezetet fordítjuk (hajtási engedély (← vozačka dozvola), egészségügyi könyvecske (← zdravstvena knjižica).

4. A magyar nyelv eszközeinek felhasználásával új szót alkotunk (például: mozi).

A fenti felsorolás között főként olyan eseteket találunk, amikor spontán módon kap nevet az új fogalom vagy dolog. Ez alól kivétel a mozi és a többi tervezett nyelvújító munkával alkotott szó. Tehát a szókincs állandóan új elemekkel bővül, ebben az esetben a nyelvtervezés feladata a megjelent szavak közötti szelekció, a kiválasztottak stabilizálása és elterjesztése. Gyakran ezek a műveletek hasonló módon a szavak megjelenéséhez, spontán módon következnek be. A nyelvközösség a megjelenő kínálatból kiválasztja, szelektálja a számára vonzó nyelvi elemet. A nyelvművelő tevékenység, amely Neustupny modellje szerint a nyelvi tervezés végső folyamata, kiterjedt ezeknek a spontán módon megjelent szavaknak a minősítésére. Míg a 70-es, 80-as évek Magyarországon a nyelvművelő mozgalmak hatással voltak az iskolai nyelvhasználatra, továbbá a munkaszervezetek, a katonaság, a nyugdíjasok is alapítottak nyelvművelő köröket, tehát a társadalom legkülönbözőbb rétegeit áthatotta a nyelvművelő szakemberek véleményformáló állásfoglalása egy-egy újonnan megjelenő nyelvi elemről, addig a 90-es évektől kezdve már nemigen tudott jelentősebb rétegeket befolyásolni a nyelvművelés.

A nyelvtervezési intézkedések gyakran nélkülözik a nyelvméleti alapozást, különösen a korpusztervezést illetően gyakori példa, hogy felülről jövő intézkedéssel bizonyos nyelvi elemeket szeretnének meghonosítani, de a már meggyökeresedett elemeket a beszélők nem cserélik fel az újakkal.

3. Korpusztervezés kétnyelvű közösségben

A nyelvi tervezést illetően speciális helyzetben vannak annak a nyelvnek a képviselői, amelyik több központtal is rendelkezik, illetve különböző államokban élnek anyanyelvi beszélői. A nyelvtervezés nyelvművelő szakasza nagyobb hangsúlyt kap a kétnyelvű közösségekben, hiszen itt az idegen nyelvi elemek beáramlása a nyelvbe nagyobb méreteket ölthet (lásd Papp 2001, 89.). Nem csupán a külföldről beáramló szaknyelvi szókincs, az új termékek megnevezése jelent lehetséges idegen elemeket a nyelvben, hanem a vizsgált nyelvközösséggel együtt élő másik nyelvközösség nyelve szolgálhat mintaként egy-egy valós vagy vélt hiátus kitöltéséhez.

Haugen (1972, 153.) korpusztervezési nézeteltérésről ír az amerikai és brit helyesírást illetően. A tradicionálisabb brit állásfoglaláshoz képest egyes amerikai

nyelvészek és társaságok bizonyos szavak esetében a fonetikus írásmódot javasolják. A québeci franciák gondosan ügyelnek arra, hogy a körülöttük élő angol nyelvű lakosság nyelvi hatásától (Daoust-Blais 1998, 119.), és egyáltalán a nyilvánvaló angol hatástól elhatárolódjanak. Olyannyira kikerülhetetlen szó esetében is, mint a stop, más alternatívát keresnek a québeci franciából, még akkor is, ha ezzel a franciaországi franciától is eltérnek. Mindkét esetben felmerül annak a kérdése, a nyelvközösség hogyan viszonyulhat az adott nyelv kulturális központjához, az ott kialakított sztenderd nyelvi formához.

A másik specifikus nyelvtervezési feladat, amit már részben említettünk, a régióra jellemző nyelvhasználati elemek kodifikálásának kérdése. Szükséges lenne azoknak a kifejezéseknek a rendszerezésére, amelyek az adott vidékre jellemzőek a többségi nyelv beszélőivel való érintkezés következtében. Gondolunk itt az olyan szavakra, mint a szinte megkerülhetetlen szemafor 'jelzőlámpa', majica 'póló' vagy grafit 'ceruza, grafitceruza' kifejezésekre. Meg kell jegyezni, hogy az ilyen nagyon tipikusan „vajdaságias” szavak inkább egy középgeneráció nyelvhasználatára jellemzőek, a mai vajdasági fiatalok nyelvhasználatára jelentős hatással bírnak a különféle magyar nyelvű tévécsatornák műsorai, mondhatnánk, hogy a magyar nyelv ezekkel egyre inkább globalizálódik. Ma már gyakran használnak a vajdaságiak is bizonyos kifejezéseket a magyarországi szlengből, ez húsz évvel ezelőtt ritkaságszámba ment.

A korpusztervezés egyik első feladata a már meglévő nyelvi elemek számbavétele. A szókincs esetében fontos az adott szemantikai mező minden arra vonatkozó lexikai elemét egymás mellé sorakoztatni, hogy maga a tervezés minél inkább a valós „kínálatból” jöjjön létre. Különösen a tanítási nyelv tervezésénél kell erre gondot fordítani: az egyes szemantikai mező lexikai lefedésénél a nyelvi elem mellé mellékeljük stilisztikai jegyeit is (például a szemafor és a jelzőlámpa esetében tudatosítani kell, hogy nem helyes és helytelen, hanem különböző közegben használatos azonos jelentésű szavakról van szó). Így elkerülhetjük a nyelvi egyoldalúságot, serkenthetjük a hasonló jelentésű szavak stilisztikai elkülönítését.

A nyelvi tervezés célja annak az állapotnak a létrehozása, amely lehetővé teszi, hogy a beszélő nyelvi tevékenységével szándékát a lehető legjobban megvalósítsa. Tehát a nyelvi korpusz tervezésével ezt a célt szolgálhatjuk, azaz a nyelvi megnyilvánulás minél árnyaltabb, minél pontosabb voltát. Felmerül a kérdés, hogy mi az a normatíva, amely meghatározza, hogy egy adott helyzetben mi a pontos, árnyalt kifejezés? Lanstyák említi (2002, 151.) Villó Ildikó terminusait, az explicit és implicit normát, amelyek kifejezik a sztenderdként kodifikált norma és az egyéb létező normák egymásmellettségét. Ha elfogadjuk, hogy a beszélőt mindig valamiféle norma irányítja a megfelelő nyelvi elem kiválasztásában, akkor normarendszereket kell körülírnunk és hozzájuk rendelhető elemeket. Ugyancsak Lanstyák (2002) hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy a kodifikált sztenderd mellett az egyes kisebbségben élő magyar nyelvközösségek sztenderd nyelvváltozatának (nevezhetjük regionális sztenderdnek, Lanstyák a sztenderd állami változatainak nevezi a kisebbségi magyar sztenderd jellegű nyelvváltozatokat, lásd 2002, 153.) elemei az egyetemes sztenderdbe kerüljenek. Itt újra a kizárólagosság és az egymásmellettség elvei állnak egymással szemben. Elfogadható a különböző variánsok egymás mellett élése mind a hangrendszert, mind a szókincset illetően, ebben csupán a szaknyelvek képeznek kivételt.

Egyesek úgy vélik (Balázs 2001, 186.), hogy a határon túli szaknyelvi kifejezések használatának terén „kezdődött el a legvésezebb mértékben a magyar nyelv szétrétegződése”.

Szabályozásra a legnagyobb szükség a szaknyelvi kifejezések terén van. Tolcsvai Nagy (1996, 240.) két fontos példát említ. Gyakori eset, hogy a magyarországi magyarba szakszavak kerülnek be, jelentésük azonban nem pontosan definiált, így gyakran félreértések történnek, melyek szakmai pontatlanságot vonnak maguk után. A másik példa a Magyarország határain túl élő magyar anyanyelvűek nyelvhasználatára vonatkozik. A határon túli magyarok szakkönyveket, tankönyveket fordítanak az állam nyelvéből, gyakorta nem állnak rendelkezésükre a megfelelő szakkifejezések, ekkor a fordítók maguk kényszerülnek szóalkotásra. A vajdasági magyarok nyelvét érinti, hogy a szerb nyelvben bevett gyakorlat, az idegenből bekerülő fogalom szerb kiejtés szerinti átvétele.

Az ilyen módon fordított szakkönyvek és tankönyvek egy-egy jelenséget vagy fogalmat másként neveznek meg, mint a Magyarországon vagy másik országban magyarul megjelent könyvek.

A szakkönyvek problémájához kapcsolódik az egyes tantárgyak oktatásának kérdése is, hiszen a magyarul tanító szaktanárok legnagyobb része szerb nyelven végezte tanulmányait a szerbiai egyetemeken. Pontos útmutatóra lenne szükségük a szakkifejezések fordítását illetően, hiszen a tanítás során magyar szakkifejezéseket kell használniuk. A tanulóknak meg kell adni az esélyt arra, hogy magyarországi szakkönyveket, illetve tankönyveket is használhassanak majd. A vajdasági magyar (és a többi határon túli magyar) nyelvtervezés egyik fő feladata a különböző tudományágak alapvető szakkifejezéseinek állami nyelvű és magyar nyelvű szótárának elkészítése. Felmerül a kérdés, hogy kik lehetnek illetékesek az ilyen jellegű szakszótárak elkészítésében. A legideálisabb megoldás talán az lehet, ha olyan szakemberek végzik el ezt a munkát, akik között szerbiai egyetemen és magyarországi egyetemen végzett szakember egyaránt akad, emellett természetesen nyelvészeti szaktanácsadásra is szükség van. A nyelvi korpuszt az a tankönyvi, illetve tantervi anyag képezné, amely az iskola első osztályától az illető egyetemi szakig adott.

A vajdasági magyar nyelvre vonatkozó korpusztervezés lehetséges területei:

- gazdaság-kereskedelem (termékek elnevezése, összetétel az élelmiszerek, vegyszerek esetében)

kikiriki – a márkanév vált terméknévvé, a földimogyorónak ez a megnevezése vált általánossá mind a többségi, mind a kisebbségi, azaz magyar nyelven

vim – ugyancsak a termék márkanéve vált általánossá a hasonló jellegű termékek, azaz a súrolószerek megnevezésére

pamuk – a magyar pamut helyett a nagyon hasonló alakú szerb szó vált elterjedtté a ruhaneműk egyik összetevőjének megnevezéseként. Természetesen mindkét alak azonos eredetű, oszmán-török átvétel, a pamut→pamuk változás a magyar nyelvben játszódott le.

plasztika – anyagnév, a magyar műanyag helyén áll, mivel a szó idegen eredetű a szerbben is, a magyar beszélő úgy érzi, nem egy szerb szót, hanem egy akár a magyarban is használható idegen szót használ. Ez így is van, a szó a magyar nyelvben is megvan, azonban itt jelentése ‘szobrászat, szobrászművészet’, a fenti jelentést a

plasztik szó képviseli, de használata szűkebb területre korlátozódik, mint a szerbből átvett *plasztikáé*.

- banki ügyintézés (fizetési módok, hitellehetőségek, takarékosági módok stb.)

virman – ‘átutalási számla’

kredit – a kölcsön idegen megfelelője a magyarországi magyarban is megvan, de használata szűkebb területre korlátozódik, mint a vajdasági magyarban.

- termelés (termelési folyamatok, eszközök, szerszámok; beosztások megnevezése)

szmena – a szó jelentése ‘váltás’

Még idetartozik: *hála, brigadir, terén*.

- közigazgatás

Példák: *eszdéká, szávet, konferencia, potvrda, formulár*

- szolgáltatóipar (áramszolgáltatással, vízgazdasággal, gázművekkel, távfűtéssel kapcsolatos olyan kifejezések, amelyeket a szolgáltatást igénybevevők használnak)
- TV-műsorok, filmek címének a magyar nyelvben rögzült formában való közlése, nem pedig szerbből való fordításban
- ügyintézés (úrlapok, kérvények, engedélyek stb. nyelvezetének megtervezése és megállapítása)

Mindezeknek a területeknek a jellegzetes szókincsét szólista elkészítésével (kidolgozás Neustupny modelljében) és kibocsátásával (elterjesztés) tehetjük hozzáférhetővé a magyar nyelvközösség részére.

Papp (2004, 29–42.) felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelv elemeinek szemantikai hatóköre kiterjed a fordításokban, fordításirodalomban kialakított jelentésre is. Amennyiben a vajdasági magyar nyelv korpuszát vesszük a nyelvertervezési munka alapjául, külön figyelmet kell szentelni szerb-magyar fordításirodalom által tükröződő nyelvi specifikumoknak.

Szabómihály (2002, 173.) nem tartja elképzelhetetlennek, hogy a határon túli magyar nyelvközösségek megtartsák a magyarországitól eltérő intézményneveiket, ügyintézéssel kapcsolatos kifejezéseiket. Hasonló állásfoglalásról tesz említést a „szerb-magyar” szkupstina kifejezéssel kapcsolatban Papp (2001, 98.). Ezekben az esetekben is szükséges lenne egy olyan mutató vagy szótár, amely kölcsönösen eligazítana a határ két oldalán működő hasonló profilú intézmények magyar és magyar elnevezései között.

Akár szólistával, akár szótárakkal igyekszünk is elérni azt, hogy a többségi nemzet nyelvével szemben vagy amellettt magyar elnevezése is legyen minden

bennünket körülvevő és érintő dolognak, szándékunk megvalósulásának sarokköve a politikai döntések sorozata. A korpusztervező tevékenység a legspontánabb módon (politikai döntések, státusztervezési lépések befolyása nélkül) az oktatásban valósulhat meg, letéteményese pedig a legkorábbi időkben a tanító. Ugyancsak hatásos lehet, bár kevésbé spontán nyelverterezői tevékenység valósulhat meg egy olyan nyelvi iroda keretein belül (lásd Szabó Mihály 2002, 123–125.), amely útbaigazít, ha bizonytalanság lép fel bizonyos dolgok magyar nyelven való megnevezésekor.

Itt kell megemlítenünk a nyelvi hiányjelenségének állandó jellegű jelenlétét a vajdasági magyarok beszédében. Lanstyák (2002, 110.) nyelvi hiányról beszél minden olyan esetben, amikor a beszélő mondanójában gátolva érzi magát, mivel vagy lexikai, vagy más szintű nyelvi hiány lép fel beszédtevékenysége közben. Ezt a „saját szükségleteihez képest megnyilvánuló hiányt” maga is hiányként éli meg, a számára „fontosnak érzett szó, nyelvtani forma vagy akár egy egész regiszter nem ismerése” okozza a nyelvi hiányt. A szókészletbeli hiány kiküszöbölésére a kétnyelvű közösség beszélőjének több lehetőség áll a rendelkezésére. Létrehozhat alkalmi szavakat szóképzéssel, például: Elcsináltam (a sebességváltót) ahelyett, hogy Tönkretettem a ...; vagy Becsinálom ezt a nyílást az ablakon. Ez a megoldás gyakran egybeesik a többségi nyelvből való tükörfordítással, például: munkarokkant, védőruha (munkaruha helyett); alkalmi körülírást alkalmazhat, kódot válthat, azaz a második nyelv eszközeiből választ. Ezenkívül a nyelvi hiány fellépése indokolatlan regiszterváltásra is készíthető, s ezzel a kívülálló, azaz az egynyelvű környezetből való beszélőtárs irányába olyan jeleket küld, amelyek szándékával nem egyeznek. Gondoljunk csak arra a szituációra, amikor a vajdasági magyar beszélő Magyarországon így szólít meg a villamoson valakit: Maga is leszáll? Ha érzi is, hogy ebben a közegben a maga túlságosan bizalmas, még sincsen megfelelő eszköze, amivel helyettesíthetné.

Nyelvi hiányként jelenik meg a kommunikációban a szólások, közmondások, állandó szókapcsolatok és frazeológiai egységek használatának hiányossága. Papp (2004, 269–279.) mutat rá a vajdasági magyarok nyelvében megjelenő szólásinterferenciára és szólásvesztésre. Nyelvi hiány akkor lép fel, amikor a beszélő szándéka szerint ugyan beszédében egy olyan részhez ért, ahol valamilyen kötött nyelvi formát szívesen használna, azonban hiány folytán ennek valamelyik elemét vagy elemeit belátása és ismerete szerint mással helyettesíti. Például:

Vannak a háta mögött (ti. támogatók) – *Vannak mögötte*

Sok kéz gyorsan kész – *Sok kéz hamar kész*

Aki nem dolgozik, nem érdemel semmit – *Aki nem dolgozik ne is egyék*

Ki mint veti ágját, úgy fog aludni – *Ki mint veti ágját, úgy alussza álmát*

Lanstyák (2002, 111.) szerint a közösségi szinten jellemző nyelvi hiány, főként lexikai hiány nyelvi ismeretterjesztés útján is kiküszöbölhető, leghatékonyabban azonban az iskolában orvosolható. Ezzel visszatértünk az iskolai oktatás kulcsszerepéhez, hiszen ebben az esetben is az anyanyelvi nevelés keretei között oldható meg a probléma a leghatékonyabban és a legkorábban.

Göncz Lajos (1999, 87.) a vajdasági őshonos magyar kisebbség nyelvi helyzetét tanulmányozva a fergusoni diglosszia valamennyi jegyét felfedezi. Ferguson diglosszia-elméletében egy nyelv két nyelvváltozata szerepel: egy emelkedett és egyben formális beszédhelyzetekhez kötött (E), valamint egy informális, közönséges

(K). Göncz úgy véli, hogy „a vajdasági magyarság nyelvi helyzetére jellemző az egyetemes magyar sztenderdnek mint E változatnak és a vajdasági magyar kontaktusváltozatnak mint K-nak az együttélése. Az E-t az iskolában sajátítják el a beszélők egymást követő nemzedékei, a K-t anyanyelvként szüleiktől, és a két változat megfelelő funkciókban használatos.” A nemzeti sztenderd ismerete azonban hiányos, főként passzív, hiszen a formális megszólalási alkalmakkor a többségi nyelvet használják, csak igen szűk számú esetben nyílik alkalom az E változat használatára. Az E változat nyelvhasználati színtereinek növelése státusztervezési feladat, a sztenderd nyelvváltozat jobb és működőképesebb elsajátítása viszont részben a korpusztervezés feladatai közé tartozik. Az oktatás folyamán funkcionális programok révén kísérhető meg. Tudatosítani kell a két nyelvváltozat közötti nyelvi és funkcionális különbségeket, s így tudatosítani a nyelvváltozatok váltakozva történő használatát.

4. A korpusztervezés érvényesítése az oktatásban

A nyelvi tervezéshez tartozó tevékenységek közül az iskolai munkához kapcsolódókat tudjuk a leginkább megszervezni, irányítani és ellenőrizni. Ebben az esetben nincsen szükség intézményes keretek felállításáról, hiszen az iskolai intézményrendszer már adott, csupán az ott folyó munkához kell alkalmazkodni és alkalmazni a nyelvi tervezés lépéseit. Mindemellett igencsak nagy súllyal esik latba, hogy az iskola széles rétegeket ér el, még hozzá olyan korúakat, akik a legfogékonyabbak a nyelvi magatartás alakítását illetően.

Oláh Örsi Tibor (2001) behatóan foglalkozik a nyelvi hiány, a nyelvi hátrány problémájával, valamint méréseket végzett iskolások nyelvi absztraháló képességének vonatkozásában. „Az esetlegesen meglévő nyelvhasználati hiányosságok nem tűnnek el az iskolai gyakorlatban, hiszen az iskola elsősorban a szabályismeretet követeli meg a diáktól, a nyelv tényleges használata (performanciája) másodlagossá válik. A feladatok szabályismeret utáni példasorai nem eredményezhetnek fejlődést, illetve a kompetencia hiányával induló diákoknál inkább elmélyíthetik azt(...) A nyelvi teljesítmény mérhető a kommunikációban. A nyelvi-kommunikációs deficit kifejti hatását a beszédbeli sikertelenségben, a nem szituációfüggő nyelvi kód használatakor(...) Hátrányos helyzetben lévő gyerekek kiküszöbölhetik a hátrányt. Ez leginkább akkor lehetséges, ha meghatározott oktatási-nevelési időszakban a gyermek többletet kap: általános vagy középiskolában nyelvi fejlesztésben részesül. Feltételezés szerint inkább komplex fejlesztésről kell beszélnünk, nem csupán nyelviről. Kicsi az esélye, hogy ez középiskola után lehetséges(...) Az egyéni nyelvhasználatban is megjelenő elvonatkoztató/fogalmi gondolkodásbeli hiányosság a nyelvi hátrány egyik alapja. Elmondható, hogy a nyelvi hátrány állapot elsősorban a logikai elvonatkoztatás, az absztraktív nyelvhasználat területén megjeleníthető hiányosságok és szociális faktorok kapcsolata.”

4.1. A kettősnyelvűség kialakításának tudatosítása

A kétféle nyelvi norma tudatosítása lehetővé teszi a nyelvhasználati alkalmazkodást a különböző nyelvhasználati színterek normái szerint, másrészt pedig

előkészíti a nyelvhasználót a nyelvváltozatok közötti tudatos átjáráshoz, a nyelvváltozat-váltás készségéhez.

A kétféle nyelvi norma tudatosítását jelentősen mozdítja elő a helyesírási rendszer minél tökéletesebb elsajátítása. Ebben az esetben ugyanis a tanuló szembesül a helyesírási norma és az általa, valamint környezete által használt nyelvi norma közötti különbséggel, tudatosul benne a nyelvváltozatokat összetartó köznyelv fogalma, amelynek egyik letéteményese a helyesírási szabályrendszer. Mindemellett nem célunk a tanulók vernakuláris nyelvváltozatának beszüntetése, illetve használatának megtiltása, hiszen a legszűkebb közösségben ez a nyelvváltozat normatív nyelvváltozatként működik. A közösség tagjai egymástól ezt a nyelvváltozatot kérik számon, ennek a nyelvváltozatnak a használata jelzi az adott mikroközösséghez való tartozást, kényszerű megszűnése a tanuló részéről a közösségtől való elszakadást idézné elő.

Felhasznált irodalom

1. Balázs Géza 1996. Egy lehetséges magyar nyelvstratégia körvonalai. Magyar Nyelvőr, 250–63.
2. Balázs Géza 2001. Magyar nyelvstratégia. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
3. Daoust-Blais, Denise 1998. Korpusz- és státustervezés Quebecben: pillantás a nyelvi műveltségre. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi tervezés. Budapest, Universitas, 119–143.
4. Fishman, Joshua A. 1998. Nyelvi modernizáció és nyelvi tervezés a nemzeti modernizáció és tervezés más típusaival összehasonlítva. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi tervezés. Budapest, Universitas, 31–38.
5. Göncz Lajos 1999. A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Budapest–Újvidék, Osiris–Forum–MTA Kisebbségkutató Műhely.
6. Göncz Lajos 2004. A vajdasági magyarság kétnyelvűsége. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság.
7. Hamers, J. F.–M. H. A. Blanc 2000. Bilinguality and Bilingualism. Cambridge University Press.
8. Haarman, Harald 1998. Nyelvi tervezés egy általános nyelvelmélet fényében: módszertani keret. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi tervezés. Budapest, Universitas, 67–87.
9. Haugen, Einar 1998. A korpusztervezés kivitelezése. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi tervezés. Budapest, Universitas, 143–161.
10. Haugen, Einar 1972. The Ecology of Language. Essays. Stanford, Stanford University Press.
11. Herman József–Imre Samu 1987. Nyelvi változás – nyelvi tervezés. Magyar Tudomány, 513–31.
12. Lanstyák István–Szabómihály Gizella 2002. Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Pozsony, Kalligram Kiadó, 127–141.
13. Papp György 2001. Szavak – határok nélkül? Idegenszó-használatunk jelenlegi állásáról. Tanulmányok 34. 89–98.

14. Papp György (szerk.) [2004]. Mi ilyen nyelvben élünk. Szabadka–Magyarkanizsa, Magyarságkutató Tudományos Társaság–Szociográfiai Műhely.
15. Sándor Klára (szerk.) [2002]. Nyelv, nyelvi jogok, oktatás. Szeged, JGYF Kiadó.
16. Tolcsvai Nagy Gábor 1997. A nyelvi norma. Magyar Nyelvőr. 201–213.
17. Tolcsvai Nagy Gábor 1998. Lehetőségek és kötelességek a magyar nyelvi tervezésben. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi tervezés. Budapest, Universitas.